

Dalibor BROZOVIĆ, Zadar

LONGITUDINALNE JADRANSKE HETERODIJALEKATSKE IZOGLOSE

Osnovne izoglose na hrvatskosrpskom (ili, sinonimno, srpskohrvatskome) jezičnome području teku smjerom sjeveroistok-jugozapad. Isti je smjer karakterističan za slavenski jug uopće, tako da hrvatskosrpski jezik, kao dijasistem dijalekata između hrvatsko-slovenske granice na sjeverozapadu i srpsko-makedonske i srpsko-bugarske na jugoistoku, pokazuje u tom pogledu u većem i oštrijem razmjeru iste značajke kao i ostala tri južnoslavenska jezika u manjoj i prigušenijoj mjeri. Sve je to jasno i plastično prikazao Pavle Ivić jednom zauvijek u nizu svojih radova.¹

Izoglose ipak nikada nisu isključivo jednosmjerne. Tako se i na hrvatskosrpskom području uz glavne linije jugozapadno-sjeveroistočnoga smjera, koje možemo nazvati poprečnima zbog izduženoga oblika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora (i južnoslavenskoga uopće), javljaju i suprotno usmjerene izoglose, koje onda možemo nazvati uzdužnima ili longitudinalnima. I to je već u našoj dijalektologiji poznato, i opet prvenstveno iz radova Pavla Ivića. Tu dolaze u obzir tri pojasa: jedan sjeverni, recimo panonski, s nizom pojava ne baš od prvorazredne važnosti, ali ipak vrijednih svake pažnje, osobito kad se radi o stanovitim tipološkim približavanjima sjeveroslavenskomu svijetu, pa jedan sredinšnji, recimo dinarski pojas, o kojem su nam predodžbe zasad još prilično blijede,² i jedan južni, recimo jadranski, koji

¹ Počevši od uvodnih poglavlja svojih dviju dijalektologija, u srpskom izdanju 1956. i u njemačkome 1958 (tematski suženome, ali u obradi proširenom).

² Postoje bar djelomične predodžbe o opoziciji istok ~ zapad u dinarskoj zoni (usp. moj rad »O problemu ijekavskošćakavskog /istočnobosanskog/ dijalekta«, *HDZ*, II/1966, osobito str. 122—128; tamo i navođenja Ivićevih shvaćanja). Bitne osobine istočnodinarskoga tipa iznosi M. Pešikan

nam se najoštrije i najkonkretnije ocrtava pred očima. Tomu će trećemu biti posvećeno i ovo izlaganje, jer za crnogorske dijalekte, o kojima ovdje govorimo, panonski pojas nema važnosti, a od preostalih dvaju jadranski pruža bar za sada više građe za diskusiju.

Može se postaviti pitanje zašto je u naslovu ovoga izlaganja upotrebljen atribut »heterodijalekatski« — možemo naime uzeti da su sve izoglose u neku ruku heterodijalekatske, inače i ne bi bile izoglosama.³ To jest istina, ovdje je oznaka uzeta ne kao kvalifikativ — u tom bi naime smislu bila pleonastična — nego kao specifična kvantitativna oznaka drugoga reda: izoglose su heterodijalekatske kada ne odjeljuju na »organski« način razne dijalekte jedan od drugoga, nego »sekundarno« odjeljuju dijelove već postojećih dijalekata od njihove glavne i međusobno približuju tako izdvojene dijelove ne mijenjajući pri tom primarnih, tj. osnovnih i glavnih odnosa, ali uspostavljajući nove, sekundarne, tj. drugotne vremenske i manje važne hijerarhijski, bar u genetskolingvističkom smislu, a ni u strukturalnome se ne mora uvijek raditi o osobito važnim fenomenima.⁴ Dodatno značenje oznake »heterodijalekatski« sinonimno je atributu »međujezični«, jer se može raditi o odnosima između dijalekata raznih jezika, čak ne i nužno bliže srodnih, ili i uopće srodnih.

Prvim su kandidatom za raspravljanje u tako određenom tematskom okviru tzv. dalmatinizmi. Prije svega, izrazio bih neslaganje s tim tradicionalnim nazivom. On pojave o kojima je riječ vezuje uz pomalo neodređen pojam geografske Dalmacije. Od raznih područja na kojima se javljaju pojedini »dalmatinizmi« nije uvijek jasno ni na jednom krilu koja sve potpadaju pod taj zemljopisni pojam, ali zato ih ima veoma mnogo koja pada nj nikako ne mogu potpadati. No zato je posve sigurno da se uvijek radi o terenima koji su više ili manje vezani uz jadranske obale i zato je naziv *adrijatizmi* kudikamo prihvatljiviji, to više što stvarno odgovara sadržaju i što nas nikako ne može dovoditi u bludnju.

Postavlja nam se kao prvo pitanje koje konkretne pojave ulaze u inventar tih adrijatizama, tj. tradicionalnih »dalmatinizama«. U tome se pojedini dijalektolozi ne slažu, prvenstveno zato što opisujući konkretne govore ili govore pojedinih zona,

u radu »Jedan opšti pogled na crnogorske govore«, *ZFL*, XXII/1979, sv. 1, *passim*, s time da nedostaje zapadni pandan, a još više manjka opći pogled na zajedničke osobine dinarske zone u suprotnosti s drugim dvjema (izuzmemo li samo izolirane opaske rasute u nizu Ivićevih radova).

³ S rezervom sve — gotovo sve obuhvaćaju *pozitivno* više dijalektnih jedinica raznoga ranga, a upravo sve funkcioniraju *negativno*, tj. odsutnosti karakteriziraju uvijek više od jedne jedinice danoga ranga.

⁴ Usp. skice u mom radu »Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora«, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, VIII/1970, i rad »O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata«, *ZFL*, III/1960, *passim*.

nemaju potrebe da spominju i one »dalmatinizme« koji za njihovu užu ili širu terenu nisu zanimljivi. To je i razumljivo s obzirom na diskontinuitetni karakter adrijatizama — uzduž Jadrana uvijek ima manjih zona u kojima pojedini adrijatizmi nisu prisutni (npr. $l > j$),⁵ a drugi su pak neki adrijatizmi i sami kao takvi rijetko posijani, npr. cakavizam nalazimo samo u manjim nepovezanim i često međusobno veoma udaljenim oazama ili zonama uzduž jadranske obale, na kopnu ili još češće po otocima. Osim toga, nisu svi lingvisti jednodušni u tom što je bitnom značajkom samih adrijatizama, da li za njih karakteristična samo prisutnost u jadranskom pojasu i uz nebitne iznimke odsutnost na drugim terenima, ili je pak odlučna kakva unutarinja zajednička fizionomija bar jednoga dijela pojava što odgovaraju iznesenoj čisto geografskoj definiciji. Takvu je zajedničku fizionomiju najlakše fiksirati uz glasovne fenomene, i zato se popis adrijatizama najčešće ograničava na fonetske pojave, i to prije svega na takove koje se mogu više ili manje određeno vezati na inojezične, upravo na neslavenske dodire, prvenstveno adstratne, rjeđe na superstratne i najrjeđe na supstratne.

Mislim da nema razloga za takva ograničavanja. Ako naziv adrijatizmi sam po sebi nameće definiciju da se radi o jezičnim pojavama koje su vezane na jadranski pojas, onda treba da tako zovemo sve jezične pojave koje se tako smještavaju, bile one fonetske, mormološke, tvorbene, sintaktične ili leksičke. Drugim riječima, treba da naprosto govorimo o fonetskim, morfološkim, tvorbenim, sintaktičnim i leksičkim adrijatizmima.

I drugo, ne treba da se ograničavamo ni prema pretpostavljenoj genezi pojedinih pojava. Treba ih istraživati kao takve, a jesu li rezultat tuđih utjecaja, ili posljedica domaćih unutarsustavnih i(li) kontaktnih odnosa, ili im je pak geneza dvojna, kombinirana (što će i biti najčešći slučaj), to će se već ustanoviti na knadnim analizama. U svakom slučaju, u tim će analizama trebati da razmatrajući određenu pojavu, prisutnu u južnoslavenskim govorima (konkretno u hrvatskosrpskim i eventualno u slovenskima) jadranskoga pojasa, tražimo i dalje materijalne i tipološke analogije u najrazličitijim jezicima, ne samo u neslavenskim idiomima u susjedstvu naše jadranske obale, kako bismo mogli vidjeti moguće općelingvističke uvjete za nastanak takvih i sličnih pojava, pa da onda tek odlučujemo kako su u nas nastajale.

Razmatranje ćemo započeti pojavama koje su uvijek ulazile u reprezentativni izbor klasičnih »dalmatinizama« dijalektološke literature. Tu su u prvom redu prijelaz $/l/ > /j/$ i prijelaz dočetnoga $-m > -n$.

⁵ Npr. na sjeverodalmatinskom otoku Ugljanu govor Preka i Poljane, dvaju naselja danas već gotovo spojenih, razlikuje se praktički samo time da je u Preku $/l/$ prisutan, a u Poljani izjednačen s $/j/$ (dakle Pojāna).

Prijelaz /ɫ/ > /j/ poznat je na hrvatskosrpskom području sporadički i izvan jadranskoga pojasa, ali u manjim zonama, i to tamo gdje se radi o tuđem utjecaju, npr. o očitu mađarskom ili o mogućem turskome.⁶ Na jadranskom je pak pojasu ta pojava široko zastupana, iako slabije i na zapadnom i na istočnom krilu cjeline područja na kojem se uopće javljaju »dalmatinizmi«, ali i u glavnini toga područja ima većih ili manjih oaza s čuvanjem /ɫ/. Pojava zahvaća uglavnom čakavske dijalekte, štokavske u znatno manjoj mjeri. Za nas je važno da je poznata i u mletačkim i u albanskim dijalektima. Ono što bi trebalo ispitati jeste fonetska priroda fonema /j/ u govorima (prvenstveno čakavskima) koji su mogli biti žarištima toga prijelaza, ili su mogli biti prihvatnim točkama za tuđi utjecaj. Tu treba imati na umu da su u istom sustavu inkompatibilni kompaktni /ɫ/ i kompaktni /j/ — mogu pak koegzistirati s prvim difuzni fonovi reda [j] ili s drugim difuzni dijezni lateral [l].⁷

Što se tiče prijelaza dočetnoga $-m > -n$, ta pojava ima znatno širi areal od prethodne, i po uzdužnoj liniji, i po dubini udaljivanja od obale u kopno, i po rijetkosti oaza s izostankom. Uvjeti za taj prijelaz dobro su nam poznati, tj. radi se o fleksemima i nepromjenjivim riječima. U ta dva slučaja pojava se opisuje kao $-Vm\phi > -Vn\phi$, ali to nije pravi opseg te pojave, ona je zapravo $VmX > VnX$, gdje je $X = \phi$ ili C ,⁸ s tim da ϕ ne smije alternirati s finalnim vokalom tako da se V nađe u otvorenom slogu. To znači da i sekvenca Vmp i Vmb prelazi u Vnp , Vnb , kao u mletačkim dijalektima. Tradicionalnim tumačenjem ne bismo mogli objasniti dubrovački *lanap*, *lanpa* »munja« (standardnotalijanski *lampo*).

I u $\mathfrak{l} > j$ i u $VmX > VnX$ imamo manji zatvor ili ako hoćemo, veći otvor, koji onda može ići dalje $> V_nX V_X$, ili slično — $Vj > V\phi$ (bez obzira na podrijetlo samoga dočetnoga $-j$).

O otvaranju se radi i u procesima tipa *maška* (< mačka), *ocat*, *osta*, koji također pripadaju tradicionalnomu repertoaru adrijatizama (»dalmatinizama«). Slična je pojava i čakavski proces $kC > xC$.

⁶ U govorima Gradišćanskih Hrvata vjerojatniji je noviji mađarski utjecaj nego donošenje već gotovoga /j/ od /ɫ/, iako ni to nije posve isključeno za neke od gradišćanskih čakavskih govora. U nekim bosanskohercegovačkim muslimanskim govorima pretpostavlja se turski utjecaj, također i u galipoljskome govoru, s time da tamo uz normalno /ɫ/ > /j/ imamo i /ɫ/ > /l/ iza gravisnih suglasnika a ispred vokala /u/ (prema Iviću).

⁷ U zborniku *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, ANUBiH, *Posebna izdanja* LV/1981, predstavljeni su i crnogorski dijalektni sustavi s /ɫ/, /l/ i /j/ (str. 530. i 542), ali mreža je previše rijetka i obrada je parcijalna tako da se ne može ustanoviti prava priroda odnosa.

⁸ C = konsonant, V = samoglasnik, uglavnom vokal, Ø = odsutnost glasa, i dalje V' = nosni vokal.

Čakavizam je jedan od najzanimljivijih adrijatizama (iako ga ne ubrajaju uvijek u »dalmatinizme«). On ima izrazito oazni karakter, i ne udaljuje se od obale, a zastupan je uglavnom u čakavskim dijalektima, uključujući i jugozapadni istarski, dok se u štokavskim područjima pojavljuje samo iznimno (2 točke: Dolac i Karlobag). Tu se radi o tome da se izjednačuju 3 para fonema: *č/c*, *š/s*, *ž/z*. Rezultat je izjednačivanja obično »mokri« *š* i *ž*, ali je obično *c* mnogo češći od »mokroga« *ć*. Pojava je na slavenskom jugu uglavnom adrijatizam, uz galipoljski pandan pod grčkim utjecajem, ali ima i znatno prostiranje u sjeveroslavensko-baltičkom svijetu (poljsko *mazurzenie*, rusko *чоканье*). U balto-slavenskim jezicima ona se javlja u raznim epohama, ali i u prošlosti i danas uvijek pod inojezičnim impulsima. Najstariji je primjer kad kod istočnih Balta imamo prema litavskom /š/ od BS *š* (= slav. *x*) i BS *ś* (= slav. *s*) i /ž/ od BS *ž* (= slav. *Z*) u letonskome *S* i *Z*, kao i kod zapadnih Balta,⁹ pod očito tuđim utjecajem.¹⁰ Pravi problem tu nije zašto nastaju takve pojave, jer to uglavnom znamo, nego zašto ne nastaju svagdje gdje su bili prisutni isti mogući uzroci. Traže se dakle uvjeti za sprečavanje, a njih sigurno ima više i mogu se kombinirati. Sam pak fonetski karakter glasova u našem čakavizmu trebalo bi zvati mediteranizmom, u sredozemnim ne samo romanskim idiomima ima niz sličnih pojava.¹¹

Daljnji je adrijatizam gubljenje kvantitativne opozicije kod samoglasničkog (nipošto »vokalskog«) sonanta *r*. Kod te je pojave zanimljiv terenski raspored na istočnom krilu jadranskoga pojasa, a u centru pojasa ona prodire duboko u kopno.¹²

U kategoriju fonetskih adrijatizama o kakvima smo dosad govorili možemo rbrojati i status fonemâ /x/ i /f/. Tu ima nekoliko raznih problema specifičnoga karaktera, naime, i izvan jadranskoga pojasa imamo terena s prisutnim /f/ i očuvanim [x] ili [h] za /x/, ali radi se o periferijama s inojezičnim naslanjanjem, ili o muslimanskom stanovništvu. Specifično je pak za jadranski pojas da se /x/ čuva kao [x] i u čakavskoj i u dubrovačkoj i u crnogorskoj zoni. I drugo, tu se ne može govoriti o inojezičnom katalizatoru takva čuvanja, kao npr. kod muslimanskog

⁹ U staropruskome možda ne uvijek *š* > *s*.

¹⁰ Tj. germanskim i prije svega uralskima.

¹¹ U romanskim idiomima mokri sibilanti imaju strukturnu podlogu u izostanku fonemâ /š/ i /ž/, ili samo /ž/, ili u njihovu gubljenju (španjolski), tako da /s/ dobiva široke fonetske mogućnosti za realizaciju. Slično je i u grčkome, ali u slavenskim idiomima nema takvih uvjeta i zato je vjerojatniji vanjski poticaj.

¹² Skraćivanje // karakterizira u štokavštini prije svega ikavske govore.

pučanstva, a najmanje o romanskome,¹³ jer bi u tom slučaju naš inače najromaniziraniji govor, onaj molizanskih Hrvata, bio prvi kandidat za izostanak fonema /x/, a on je tamo i te kako prisutan, u čisto slavenskoj velarnoj realizaciji. Tu očito treba dublje zagrepsti u odnose jadranske i dinarske longitude, strukturno i dijakrono. Čini se osim toga da je nekad bilo više čakavskoga kolebanja između /x/ i /f/ nego danas, za što su morali postojati neki unutarustavni uvjeti (vjerojatno različiti od prividno slične recentne pojave u nekim malim kajkavskim zonama).¹⁴

Od fonetskih pjava u popis još valja uključiti $-ć -š > -j$, onda slabljenje finalnih dentalnih okluziva, uz eventualnu ainizaciju sličnu finskoj, ili potpuno gubljenje, što su također primjeri otvaranja,¹⁵ kao i u nekim prethodnim slučajevima, a zatim još niz međusobno raznorodnih pojava za koje je zajedničko samo da su različite od onih o kojima smo dosad govorili. Tu imam u vidu zatvaranje, tj. povećanje napetosti u dugih vokala, prvenstveno \bar{a} , uz eventualan daljnji razvoj u diftongizaciju, zatim regresivni a gdjekad i progresivni utjecaj nazalnih sonanata na stupanj otvora pojedinih vokala, najčešće o , osobito dugi \bar{o} ,¹⁶ pa onda dobivanje rezultata /a/ od /l/ koji zatvara slog,¹⁷ uza što se obično veže istežanje tipa $ao > \bar{a}$, umjesto češćega $ao > \bar{o}$, pri čem se i opet radi o nekontinuiranim arealima, iako su tereni tipa *bijol/ rekā* širi od tipa *bijal/ rekā*, pa zatim prijelaz $ra > re$ u nekim leksemima¹⁸ (što nema ništa zajedničko s *greb* ili čak *tepli*, s čime se obično povezuje), itd., bez pretenzija na iscrpnost. O svakoj od tih pojava valjalo bi prilično mnogo reći, ali ne možemo se zadržavati samo na glasovnoj razini.

Kao predstavnike morfoloških adrijatizama možemo uzeti vokativni ili i nominativni nastavak $-e$ u hipokorističnih imenica s $-ē$ u Gsg, ženskoga i(li) muškog roda,¹⁹ i u glagola nastavak

¹³ Nijedan od romanskih govora u jadranskome pojasu nema ni /h/ ni /x/, s time da cjelina dalmatskih dijalekata prije izumrća nije dovoljno poznata. Kompleks dalmatskoga jezika inače je jedan od dodatnih argumenata za zamjenu termina »dalmatinizmi« terminom »adrijatizmi« — manje upućena publika, neslavistička ali zainteresirana, mogla bi »dalmatinizme« shvatiti kao »dalmatizme«.

¹⁴ U *Fonološkim opisima* (bilj. 7) ima više čakavskih i kajkavskih primjera za /x/ ↔ /f/, raznoga tipa i opsega.

¹⁵ Za $-d, -t > ?$ v. u *Fonološkim opisima* primjer Cavtata.

¹⁶ Na nekim točkama zadarskoga otočja (npr. Kali na Ugljanu) imamo čak $\bar{a}n > \bar{o}n > \bar{u}n$, npr. *dān* (»dan«).

¹⁷ Prizrensko-južnomoravski proces $-l > -ja$ vjerojatno je samo slučajno analoškoga karaktera (i to djelomično).

¹⁸ Što se ide dublje u kopno, ionako ograničen broj leksema zahvaćenih tom pojavom, smanjuje se samo na *vrebac*. Pojava je karakteristična za većinu čakavskih govora, a od štokavskih za ikavske i(li) šćakavske. Usp. P. Ivić »Promena $ra > re$ u srpskohrvatskim govorima«, *Prace filologične*, XVIII-2/1964, str. 383—393.

¹⁹ NV na $-e$ poznat je, dakako, i znatno šire, ali ne s Gsg na $-ē$, najmanje u muškome rodu.

-ū u 3. l. pl. tipa *mislu, vidu, ležu*. Te dvije morfološke izoglose, naravno, nisu istoga karaktera, prva je specifična, druga je analoška naravi i zato je razumljivo da se javlja, nepovezano s jadranskim pojasom, sporadički i znatno sjevernije (sjeveroistočnije). No za obje je te pojave značajna najveća koncentracija u jadranskom pojasu, uz zalaženje u dinarski pojas u obliku trokutâ kojima se osnovica oslanja na susjedne jadranske zone. Uzduž Jadrana smještava se i jedna specifična štokavska morfološko-akcenatska pojava, tj. izjednačivanje kratkoga naglaska u dugoj množini, dakle *ključevi* prema *stānovi*. Zanimljivo je da panonsku longitudu karakterizira obratna tendencija, tj. *stānovi* prema *ključevi*, dok će u dinarskom pojasu prevladavati originalna reparticija (*stānovi*, *ključevi*).

Na morfološku fizionomiju jadranskoga pojasa jako utječe i gubtak opozicije *ubi ~ quo* (također uglavnom pod romanskim utjecajem), što onda, naravno, ima i svoje sintaktičke reperkusije. U samu sintaksu ne bih ulazio, nego, da se zadržim na nižoj razini, spomenimo još samo režim enklitika.²⁰

Na koncu, u adrijatizme treba ubrajati i leksičke značajke — razni slojevi romanizama zaokružuju opću jezičnu fizionomiju jadranskoga pojasa.

Naši se jadranski romanizmi razlikuju od svih ostalih južnoslavenskih romanizama (i slavenskih uopće) i specifičnom dalmatskom komponentom s izvanredno originalnim osobinama i konsonantizma i vokalizma, i visokom frekvencijom u usporedbi s bilo kojim drugim slavenskim terenom, a i na sociolingvističkoj razini, koja nas ovdje zanima ukoliko je važna za dijalekatsku situaciju, imamo također dvije bitne značajke: pretežno pučki karakter romanizama i činjenicu da je jadranski pojas jedini slavenski teren u kojem među barbarizmima razgovornoga jezika prevladavaju romanizmi. S druge strane, leksička se problematika ne iscrpljuje romanizmima — navest ću samo jedan sitan detalj: oblik *veli* ili *veļi*, nesumnjivo star, ima izrazito jadransku izoglosu.

*

Ova se tema ne ograničava samim popisom longitudinalnih jadranskih izoglosa — zanimaju nas još bar dva pitanja: oblici tih izoglosa na dijalektnoj plosi i njihova uloga²¹ unutar cjeline

²⁰ U režimu enklitika slično djeluju romanski i albanski utjecaji, kao i u nekim drugim slučajevima. Ta se situacija ponavlja u balkanizmima, iz sličnih razloga, ali naravno, bez materijalne veze s jadranskim procesima, izuzme li se nezavisan ali isti »stratni« poticaj za same procese.

²¹ Razumije se, uloga svih adrijatizama, ne samo onih iz klasičnoga repertoara »dalmatinizma«.

hrvatskosrpskoga jezičnog prostora (a također i na općejužnoslavenskom i balkanskom, pa i na mediteranskom planu).

Kod oba je ta pitanja sada još malo prerano za definitivnije zaključke. Njih će omogućiti tek građa za srpskohrvatski dijalektološki atlas, koja je za sada, na žalost, još veoma nepotpuna, jer su mnogi punktovi još neispitani. Drugi atlasi što zahvaćaju područje koje nas zanima, a kojima su punktovi već obrađeni, ipak nas ne mogu zadovoljiti: ili imaju previše rijetku mrežu (općeslavenski, mediteranski i evropski),²² ili pokrivaju samo neznatan dio toga područja (bosansko-hercegovački). Tako se ovaj čas mogu iznijeti samo neke najopćenitije opaske.

Što se tiče oblika izoglosa, očito je da jedne od njih imaju manju produženost, ali zalaze dublje u kopno (već spomenuti trokutni oblik), druge se drže samo otokâ i obale, treće pak na nekim sektorima napuštaju samu obalu i idu zaleđinom, zadržavajući pri tom isti osnovni smjer i gdje se vraćajući opet na obalu.²³ Uz sam oblik pojedinih izoglosa važna su i njihova zgušćavanja i razrjeđivanja, eventualni prekidi i sl.

Analizom svih činjenica uloga adrijatizama izići će sama po sebi na vidjelo. Njihov inventar, zasad skriveni unutarnji zakoni u međusobnim povezanostima raznih pojedinosti u tom inventaru, oblici njihova pojavljivanja — sve će to biti izvor za nove, sintetske spoznaje. U usporedbi s dinarskim i panonskim pojasom jadranski nam pruža najbolje šanse da dođemo do općenitijih zakonitosti, primjenjivih i na ostala dva pojasa, o kojima sada znamo još manje nego o jadranskom.²⁴

Dalibor BROZOVIĆ, Zadar

LONGITUDINAL HETERODIALECTAL ISOGLOSSES IN THE ADRIATIC AREAS

Summary

The main isoglosses in the Serbo-Croatian language have a NE — SW direction, but nevertheless some of them have the NW — SE direction. The last ones have a longitudinal shape, marking three parallel zones: the

²² Naravno, karpatski nas se atlas ne tiče u ovome kontekstu — možda samo prividno, zbog mogućih tipoloških analogija.

²³ Objašnjenje je u načelu moguće u eventualnim smjenama pučanstva, ali u takvim pojavama u Crnoj Gori to objašnjenje ne dolazi pravo u obzir.

²⁴ Ipak bar »impresionistički« osjećamo i panonsku i dinarsku fizionomiju.

Panonian, the Dinaric and the Adriatic. The Adriatic isoglosses are the best known, mostly due to a well explored series of features traditionally called »dalmatinisms«. However, it is evident that all features characteristic for the Adriatic zone, and not only the »dalmatinisms« (or better: adriaticisms), have to be studied systematically. As the Adriatic zone is in the main better explored than the Dinaric and the Panonian ones, the study of the Adriatic isoglosses will provide us with some general knowledge about the nature of the Serbo-Croatian longitudinal dialect zones.

